

УДК 159. 954

Д. С. Волков, С. М. Сердюк

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВПЛИВ КРЕАТИВНОСТІ НА СУБ'ЄКТИВНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДИ (ВІКОВИЙ АСПЕКТ)

У віковому аспекті досліджено особливості формування екологічної свідомості особистості. Простежено та доведено наявність зв'язку між творчістю мислення та формуванням екологічних установок, модальністю ставлення особистості до природи.

Ключові слова: екологічні установки, екологічна свідомість, світосприймання, креативність, творчість мислення, вік.

В возрастном аспекте исследованы особенности формирования экологического сознания личности. Отслежено и доказано наличие связи между творческим мышлением и формированием экологических установок, модальностью отношения человека к природе.

Ключевые слова: экологические установки, экологическое сознание, мировосприятие, креативность, творческое мышление, возраст.

The features of ecological consciousness of the person are investigated in the developmental aspect. The relationship between the creative thinking and the formation the positive ecological attitude of the man to nature has been traced.

Key words: environmental postulates, environmental awareness, world perception, ordinary, creative thinking, age.

Біологічна еволюція спрямована убік появи й наступного розвитку розуму. Єдиним його носієм, здатним усвідомити життєві реалії в повному обсязі, є людина. Виникнення розуму, у силу об'єктивного становища речей, приводить до появи нової якості, пов'язаної із самоусвідомленням носієм розуму самого себе, і цим відділення себе від навколишнього світу й природи. Сама здатність створити незалежний від середовища внутрішній світ відкриває якісно нову можливість активного ставлення до навколишнього світу й перехід від адаптації до його цілеспрямованого перетворення. Як наслідок, прогресують тенденції становлення й прояву синдрому екологічної дезадаптації різних складових біосфери. Необоротність процесу перетворення природного середовища на сучасному етапі стала усвідомленою об'єктивною реальністю. Людина під впливом власного «ЕГО» стала заручницею своїх біологічних і духовних потреб. Вона вже не в змозі повернутися в лоно природи, у первісний стан гармонічних взаємин з навколишнім світом. Сучасна людина не має сил відмовитися від відведеної для себе керівної ролі над природою, пізнаних благ, займаючись нескінченним удосконаленням створеного соціокультурного світу, усе більше віддаляючись, абстрагуючись і відчужуючись від світу природи, що породив і виплекав її. В основу ефективно діючої програми виживання людським суспільством помилково покладено прагнення до зменшення залежності від середовища. Це не можливо, оскільки людська природа носить синкретичний характер. Як істота біосоціальна, людина не може до кінця відмовитися ні від своєї соціальної сутності, ні від біологічних основ своєї природи. Тому для вирішення біоетичних проблем екології необхідне визнання й упровадження в життя принципу примата гуманного й поважного ставлення не тільки людини до людини (в аспекті пріоритетності вимог можливого подальшого існування людського суспільства), але й людини до природи [15].

Постановка проблеми. Причини глобальної екологічної кризи, яка зароджується, й можливі шляхи виходу з неї треба шукати не в зовнішніх обставинах, бо екологічна криза – це перш за все криза світосприйняття людини, антропоцентричної парадигми її мислення. Цілеспрямований розвиток екологічного мислення, екологічної культури, всіх компонентів індивідуальної і суспільної екоосвідомості в процесі виховання, навчання і самоосвіти – єдиний шлях забезпечення майбутнього людства. Саме виховання людини, на наш погляд, і ті умови, в яких воно відбувається, формують істотні риси характеру, стилю поведінки в соціокультурному просторі, світосприйняття, а також впливають на спрямованість особистості та мотивацію її діяльності. Підґрунтям екологічної освіти є гідний інтелектуальний і психоемоційний розвиток особистості, сформоване світосприйняття, її креативність та навички валеологічної поведінки.

Одним із критеріїв ефективності екологічного виховання є ступінь сформованості суб'єктивного ставлення особистості до природи, яке може бути оцінено за цілою низкою параметрів. Перші спроби типологізації ставлення людини до природи за допомогою певних параметрів були прийняті А. Ф. Лазурським, Б. Ф. Ломовим, В. Н. Мясіщевим та С. Л. Франком. У наш час найбільш розгорнуте теоретико-методологічне дослідження суб'єктивного типу ставлення особистості до об'єктів природи проведено С. П. Алексєєв [1], А. А. Вербицький [2], Н. Н. Вересов [3], С. Д. Дерябо [4–6; 22], І. К. Лісєєв [18], В. І. Панов [11], І. В. Папуча [12], А. П. Пахомов [13], М. Г. Складановська [16], І. В. Цветкова [19], В. А. Ясвіним [20; 21] та інші розглядають питання формування екологічної культури особистості через розвиток екологічної свідомості, мислення і відповідного гуманного ставлення до природи. В основу нашого психологічного дослідження покладено ідеї позитивної психології, які відображені в роботах Е. Діннера, Д. Канеман, Д. Майерс [7], а також вітчизняних науковців С. Д. Максименко [8], Е. Л. Носенко та І. Ф. Аршава [10].

Проте залишається недостатньо висвітленим питання про зв'язок окремих особистісних рис людини з типом її суб'єктивного ставлення до природи. Це питання є важливим й актуальним як у науковому, так і в прикладному аспекті, бо створює можливість корегувати екоосвідомість особистості, а саме: сприяти підвищенню показників психологічної близькості до світу природи, моделювати шляхи подолання антропоцентричного прагматичного ставлення до навколишнього світу та формувати повноцінно розвинену екологічно свідому людину з екоцентричним типом світосприйняття за рахунок виробки напрямів більш дієвого екологічного виховання. Усе це і зумовило вибір тематики нашого дослідження.

Мета – дослідити можливості впливу креативності на формування екологічної свідомості особистості.

Методи дослідження. Основою для проведення репрезентативного дослідження було обрано констатуючий експеримент. При цьому використовувалися такі методики:

- тест визначення вербальної креативності (RAT) С. Медніка (адаптація Л. Г. Алексєєвої, Т. В. Галкіної) [14];
- методика визначення креативності Е. де Боно (тест творчого мислення «Незвичайне використання») [9];
- опитувальник креативності Дж. Джонсона в модифікації Є. Тунік [17];
- методика вивчення типу екологічної установки «ЕЗОП», розроблена С. Д. Дерябо, В. А. Ясвіним [4];
- метод експертних оцінок;
- кореляційний аналіз даних.

Це дозволило отримати валідні, репрезентативні результати щодо типу наявної екологічної установки у респондентів (тобто типу суб'єктивного ставлення особистості до об'єктів природи); глибини сприйняття особистістю об'єктів при-

роди, що об'єктивно оцінювалась експертами; самооцінки власної креативності опитуваних та визначення креативності як базової характеристики особистості, що дозволяє їй знаходити нестандартні рішення для досягнення поставленої мети, ступеню взаємодії цих змінних. Саме ці питання і були визначені як пріоритетні в проведеному емпіричному дослідженні.

У цілому, експериментальна група досліджуваних складала 140 осіб. До складу першої референтної групи ввійшло 70 учнів випускних одинадцятих класів віком від 16 до 17 років, респонденти другої референтної групи – 70 студентів-психологів випускних курсів (4 та 5 курсу). Групи характеризувалися не лише за віком, освітою, але й враховувався гендерний поділ респондентів. Актуальним було дослідити саме корельованість рівня креативності особистості зі сформованістю екологічної установки та наявних для неї екоціннісних орієнтацій в залежності від віку та рівня набутої освіти.

Результати дослідження.

1. Результати тестування вербальної креативності (RAT) С. Медніка (адаптація Л. Г. Алексеевої, Т. В. Галкіної).

За результатами розподілу даних тесту вербальної креативності учнів одинадцятих класів кількість осіб, відповіді яких мають низький рівень оригінальності, становить 7 (10 % від загальної кількості учнів), кількість осіб, що мають середній рівень оригінальності відповідей складає 31 (44,3 %) та високий рівень оригінальності відповідей мають 32 особи (45,7 %). Упорядковуючи отримані дані після проведення тестування в групі студентів випускних курсів можна казати, що кількість осіб, відповіді яких мають низький рівень оригінальності відповідей, становить 15 осіб, тобто це 21,4 % від загальної кількості, середньому рівню оригінальності відповідають результати 31 випробуваного (44,3 %), а 24 студенти мають високий рівень оригінальності відповідей (34,3 %). Таким чином, з віком, підвищенням обізнаності та набуттям вищої гуманітарної освіти прояв середнього рівня оригінальності відповідей остається незмінним, але знижується більш аніж на 11 % прояв високого рівня оригінальності мислення, а також підвищується у три рази отримання неоригінальних відповідей респондентів зі студентської групи у порівнянні до школярів випускних класів.

2. Результати дослідження креативності за методикою Е. де Боно (тест творчого мислення «Незвичайне використання»).

Результати дослідження творчого мислення старшокласників за показником швидкості засвідчують наявність такої тенденції: кількість учнів, що за параметром швидкості творчого мислення отримали результати низького рівня її вираження, склала 16 осіб (22,9 %); до групи середнього рівня вираження цього показника віднесено відповіді 37 осіб (52,8 %), а до групи високого рівня його прояву – 17 осіб (24,3 %). Показовим є зафіксована майже ідентична кількість відповідей як низького, та і високого рівня (відповідно 22,9 % та 24,3 %).

За параметром гнучкості мислення у першій референтній групі 20 учнів (28,6 %) своїми відповідями показали низький рівень прояву цього показника, 38 учнів (54,3 %) нами віднесено до групи середнього рівня прояву, а група з наявним високим рівнем прояву показника гнучкості складається з 12 осіб (17,1 %). Таким чином, у понад 50 % учнів випускних класів творче мислення знаходиться на середньому рівні розвитку.

За результатами діагностики творчого мислення студентів за показником швидкості відповідей серед студентської референтної групи встановлено, що до низького рівня прояву цього показника віднесено відповіді 30 студентів, що складає 42,8 %; до середнього рівня прояву – відповіді 34 студентів (48,6 %); а шість випробуваних, тобто 8,6 %, займають сходинку вищого рівня прояву показника швидкості творчих відповідей.

За параметром гнучкості творчого мислення відповіді 35 студентів, тобто 50 % випробуваних, зайняли сходинку нижчого рівня прояву; середній рівень посили відповіді 29 випробуваних, тобто 41,4 %; відповіді 6 студентів, що складають 8,6%, відносяться до групи високого рівня прояву гнучкості творчого мислення.

Аналізуючи результати за показником швидкості творчого мислення, бачимо, що близько 50 % студентів мають середній результат, а за показником гнучкості – низький. Показовим є те, що високий рівень прояву показників творчого мислення притаманний одній і той же невеликій кількості студентів, а саме – 6 (8,6 %).

Аналіз результатів діагностики творчого мислення у двох референтних групах за параметрами гнучкості та швидкості творчих відповідей, дозволяє отримати такі дані:

- майже у два рази підвищується кількість прояву низького рівня швидкості творчого мислення у студентів порівняно до школярів, а також у три рази зменшується високий рівень прояву цього показника. Основна група респондентів (близько 50 %) як серед учнів, так і серед студентів показали середній результат;

- за параметром гнучкості творчого мислення 54,3 % учнів мають середні показники, у той же час 50 % студентів показали низький рівень прояву цього параметру. При цьому рівень високого прояву гнучкості творчого мислення у студентів падає майже у два рази у порівнянні зі школярами.

3. Результати дослідження креативності за опитувальником Дж. Джонсона (у модифікації С. Тунік).

За результатами дослідження серед старшокласників до низького рівня прояву креативності віднесено результати семи учнів (10 %), до середнього рівня – 43 учнів (61,4 %) та до високого рівня – 20 осіб, тобто 28,6 %.

Ранжування отриманих результатів дослідження прояву креативності серед старшокурсників за трьома рівнями дає змогу зробити такий висновок: до низького рівня відносяться відповіді двох студентів, що складає 2,9 %; до середнього рівня – 49 студентів, що складає 70 % та до високого рівня – 19 студентів, що складає 27,1 %.

Отримані дані за опитувальником Дж. Джонсона досить подібні для двох діагностичних груп. В основному, для респондентів (61,4 % учнів та 70 % студентів) притаманний середній рівень прояву креативності мислення, понад чверть респондентів виявила здатність до прояву високого рівня креативності мислення (28,6 % учнів та 27 % студентів), а низький рівень зафіксовано у незначній частки опитуваних (10 % учнів та 2,9 % студентів). Отже, як бачимо, різниця між результатами діагностики за цим методом зовсім незначна.

4. Результати оцінки екологічної установки за методикою «ЕЗОП».

Умовно виділяється чотири типи екологічних установок: особистість сприймає природу як об'єкт краси («естетична установка»), як об'єкт вивчення, знань («когнітивна»), як об'єкт охорони («етична») і як об'єкт користі («прагматична»). Саме характер модальності, що формується, по осі «прагматична – непрагматична» визначається характером взаємодії, у яку включена людина з природним об'єктом. Модальність суб'єктивного ставлення, з одного боку, визначає характер взаємовідношення між людиною та природою на конкретному етапі, а з іншого – є передумовою для виробки концепції подальшої взаємодії. В основі суб'єктивного ставлення до природи лежить збережена в тих або інших її об'єктах й явищах потреба особистості.

За параметром прагматичності ставлення особистості до природи були отримані такі відсоткові співвідношення: низький рівень встановлено у 44,2 % відповідей учнів (31 особа), середній рівень – у 34,3 % (24 особи), а високий рівень – у 21,5 % (15 осіб).

За шкалою непрагматичності ставлення особистості до природи у 18,6 % відповідей (13 учнів) встановлений низький рівень прояву показника, 38,6 % відповідей (27 учнів) притаманний середній рівень прояву показника непрагматичності, а високий рівень характерний 42,8 % відповідям (30 учнів).

Серед студентської групи за шкалою прагматичності ставлення особистості до природи низький рівень встановлено у відповідях 31 студента, що складає 44,3 %, середній рівень характерний відповідям 33 студентів, що відповідає 47,1 % та високий рівень – у відповідях шести студентів, що складає 8,6 %.

За шкалою непрагматичності ставлення особистості до природи три студенти, а це 4,3 %, мають низькі показники; 39 студентам, тобто 55,7 %, притаманні середні показники та 28 студентам, тобто 40 %, – високі показники.

Якщо ми порівнюємо показники за параметрами прагматичності та непрагматичності ставлення особистості до природи між діагностованими групами учнів та студентів, то отримуємо такі дані:

- за параметром прагматичності на низькому рівні знаходяться відповіді як 44,2 % учнів, так і 44,3 % студентів, при цьому високий рівень вираженого прагматичного ставлення проявляється в три рази частіше серед учнів, а середній рівень прояву показника прагматичності в 1,4 рази частіше проявляється у студентів;

- за параметром непрагматичності ставлення особистості до природи виявлено, що як у учнів, так і у студентів високий рівень його прояву знаходиться на рівні 40 %, але в учнів він є превалуючим. Серед студентів найбільш яскраво виражений середній рівень непрагматичності (55,7 %), причому він зустрічається в 1,4 рази частіше, аніж серед учнів-випускників. Найбільш низькою є вираженість непрагматичності ставлення у студентів, яка притаманна лише 4,3 % студентів та зустрічається у 4,3 рази рідше аніж серед школярів (18,6 %).

5. Результати кореляційного аналізу зв'язку креативності особистості з модальністю суб'єктивного ставлення до природи, яка була оцінена за допомогою комплексних результатів за методикою «ЕЗОП», проведення контент-аналізу творчих робіт учнів та їх експертного оцінювання.

Для можливості проведення кореляційного аналізу типи наявних екологічних установок було розподілено за групами, відповідно до цього: етична та естетична установки віднесені до групи з високим рівнем суб'єктивного ставлення до природи під номером «3», когнітивна установка віднесена до групи із середнім рівнем під номером «2» та прагматична установка віднесена до групи з низьким рівнем суб'єктивного ставлення до природи під номером «1».

Отже, 45,8 % учнів мають високий тип екологічної установки, 27,1 % учень має середній тип та 27,1 % має низький тип екологічної установки.

Для підтвердження або скасування нашої гіпотези, а саме корельованість рівня креативності особистості з модальністю суб'єктивного ставлення до природи, використовувався кореляційний аналіз на базі розрахування кореляційного моменту – μ_{xy} і коефіцієнта кореляції – r_{xy} .

За випадкові величини було обрано рівень розвитку креативності випробовуваних і показник параметра модальності суб'єктивного ставлення випробовуваних до природних об'єктів. Результат кореляційного аналізу цих випадкових величин за діагностикою учнів наведено в табл. 1.

Результати кореляційного аналізу свідчать про існування середнього взаємного впливу між двома факторами. Це можна пояснити тим, що на сформованість суб'єктивного ставлення особистості до природи впливає не одна, а багато значущих складових (у тому числі, поряд з досліджуваними, такі властивості особистості, як відповідальність; усвідомленість; емпатія; уміння любити, нічого не очікуючи замість цього; альтруїзм; доброта; інтелектуальний і творчий розвиток особистості і т. п.).

Таблиця 1

Коефіцієнт кореляції випадкових величин

r_{xy} , де x – дані опитувальника, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – На, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані зі швидкості, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані з гнучкості, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані з оригінальності, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами
0,22	0,50	0,51	0,56	0,54

Отже показник сформованості суб'єктивного ставлення особистості до природи може бути розглянуто як функцію кількох незалежних змінних, а внесок кожної з цих змінних у досягнення максимуму функції декількох змінних як не однаковий. Залежність випадкових величин, що досліджувалася, не може виявити суттєву залежність $r_{xy} > 0,8$ без урахування значень решти складових. Таким чином, нашим дослідженням підтверджується гіпотеза про корельованість модальності суб'єктивного ставлення особистості старшокласника до об'єктів природи з рівнем розвитку її креативності, які взаємно впливають одна на одну. Практичним результатом цього факту є можливість модернізації засобів формування суб'єктно-непрагматичного ставлення особистості школяра до природи за допомогою використання прийомів розвитку креативності особистості старшокласників, що і є основною метою екологічної психопедагогіки.

Окремо нами досліджувався зв'язок між модальністю суб'єктивного ставлення до природи та самооцінкою рівня творчих здібностей старшокласників. У цьому випадку коефіцієнт кореляції $r_{xy} = 0,22$, що вказує на дуже низьку залежність цих випадкових величин. На наш погляд, це пояснюється віковими особливостями особистості старшокласника, до числа яких входить неадекватна оцінка власних можливостей і свого творчого потенціалу, яка може виявитися як завищеною, так і заниженою, в залежності від ситуації «тут і зараз» і таких властивостей особистості, як акцентуація характеру, помисливість, сумніви у своїх можливостях або явно виражені лідерські якості, егоїзм і т. п.

Коефіцієнт кореляції випадкових величин за діагностикою студентів має дещо відмінний вигляд (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнт кореляції випадкових величин

r_{xy} , де x – дані опитувальника, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – На, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані зі швидкості, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані з гнучкості, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами	r_{xy} , де x – дані з оригінальності, y – сер. бал за ЕЗОПом та творами
0,15	-0,16	-0,12	-0,06	-0,02

Таким чином, ми бачимо що коефіцієнт кореляції близький до нуля, тобто це означає, що між двома названими випадковими величинами зв'язок майже не існує. Тобто креативність особистості студента майже не взаємопов'язана з суб'єктивним ставленням до об'єктів природи в даному віці. Це можна пояснити тим, що люди в даному віці пріоритетним вважають пошук свого місця у світі, самореалізацію, намагаються розпочати кар'єрне зростання, створити сім'ю.

Висновки. Гіпердинамічний технократичний розвиток цивілізації призвів до загострення екологічної кризи та наближення до глобальної екологічної катастрофи, що ставить під загрозу існування всього людства. Вирішення цієї першочергової проблеми сучасності напряду залежить від формування ставлення особистості до об'єктів природи суб'єктно-непрагматичної модальності, тому що від

зміни екологічної свідомості кожної окремої людини і суспільства в цілому залежить доля цивілізації. В умовах використання не дієвих, як показала практика, типових підходів глобальної екологізації свідомості людства, необхідно вести пошук нестандартних методів, застосування творчого мислення та креативності.

1. Результати теоретико-методологічного аналізу наукових надбань та емпіричного дослідження підтверджують факт впливу креативності мислення на формування модальності суб'єктивного ставлення особистості до об'єктів природи. У цілому, серед респондентів найбільш превалює тип етичної та естетичної установок у структурі екологічної свідомості.

2. Взаємозалежність креативності та екологічної установки, як показали результати досліджень, має віковий аспект, а саме в юнацькому віці, аніж у віці дорослості або ж ранньої зрілості вплив креативності на суб'єктивне ставлення до природи є прямо пропорційним. Тобто цей віковий проміжок і є найбільш перспективним згідно з обраним підходом до вивчення особистісних факторів впливу на формування та трансформацію типу існуючої екологічної установки людини.

3. Отримані результати дають змогу у перспективі на базі подальших фундаментальних досліджень виробити та апробувати оптимальну психолого-педагогічну програму виховання та розвитку екологічно культурної людини, впровадити її у навчальний процес та виховну роботу у середніх та вищих навчальних закладах.

Бібліографічні посилання

1. **Алексеев С. П.** Опыт непрерывного экологического образования в Санкт-Петербурге / С. П. Алексеев // Экология и жизнь. – 1999. – № 3. – С. 23–26.
2. **Вербицкий А. А.** Контекстное обучение в системе экологического образования / А. А. Вербицкий // Экологическое образование: концепции и технологии. – Волгоград, 1996. – С. 115–127.
3. **Вересов Н. Н.** Основы гуманитарного подхода к экологическому воспитанию старших дошкольников / Н. Н. Вересов // Дошкольное воспитание. – 1993. – № 7. – С. 39–43.
4. **Дерябо С. Д.** Методики диагностики и коррекции отношения к природе / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Д. : Феникс, 1994. – 360 с.
5. **Дерябо С. Д.** Параметры суб'єктивного ставлення до природи як критерій ефективності екологічного виховання / С. Д. Дерябо // Світ психології. – 1998. – № 2 (14). – С. 109–125.
6. **Дерябо С. Д.** Природный объект как «значимый другой» / С. Д. Дерябо. – Д., 1995. – 415 с.
7. **Майерс Д.** Социальная психология : пер. с англ. / Д. Майерс. – СПб. : Питер, 1996. – 510 с.
8. **Максименко С. Д.** Генезис существования личности / С. Д. Максименко. – К. : Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с.
9. **Немов Р. С.** Психология. Кн. III. Психодиагностика / Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 560 с.
10. **Носенко Е. Л.** Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості : підручник / Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава. – Д. : Вид-во ДНУ. – 2011. – 264 с.
11. **Панов В. І.** Методологічні проблеми екологічної психології / В. І. Панов // Актуальні проблеми психології : наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. – К. : Міленіум, 2005. – Т. 7, вип. 5, ч. 2. – С. 77–87.
12. **Папуча І. В.** Психологічні аспекти суб'єктного ставлення до природи / І. В. Папуча // Актуальні проблеми психології : наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. – К. : Міленіум, 2005. – Т. 7, вип. 5, ч. 2. – С. 69–72.
13. **Пахомов А. П.** Психологические проблемы формирования экологического мышления / А. П. Пахомов // Психология сегодня. – М., 1996. – Т. 1, вып. 1. – С. 106–107.
14. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии : учеб. пособие / под общей ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – СПб. : Питер, 2000. – 560 с.
15. **Сердюк С. Н.** К решению биоэтической проблемы взаимоотношения общества и при-

- роды / С. Н. Сердюк // Біоетика : 2-й міжнар. симпозіум з біоетики. – К., 2002. – С. 66–67.
16. **Складановська М. Г.** Людина і світ. Вступ до екологічної психології : навч. посіб. / М. Г. Складановська. – Д. : НГУ, 2004. – 130 с.
 17. **Скребець В. А.** Психологічна діагностика / В. А. Скребець. – Д. : Дніпро, 2001. – 151 с.
 18. **Философия экологического образования : учебник / под ред. И. К. Лисеева.** – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 416 с.
 19. **Цветкова И. В.** Диагностика экологической культуры младшего школьника / И. В. Цветкова // Мир психологии и психология в мире. – 1995. – № 2 (3). – С. 34–40.
 20. **Ясвин В. А.** История и психология формирования экологической культуры / В. А. Ясвин. – М. : Наука, 1999. – 100 с.
 21. **Ясвин В. А.** Психология отношения к природе / В. А. Ясвин – М. : Наука, 2000. – 456 с.
 22. **Deryabo S.** The reflected subjectness of the object of nature / S. Deryabo // Culture. Ecology. Pedagogical Process. – Daugavpils : Saule, 1994. – P. 41.

Надійшла до редколегії 27.04.2012 р.

УДК 159.922.73:778.534.6

Д. О. Гордієнко, В. В. Коваленко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВПЛИВ АНІМАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розглянуто проблему впливу сучасних анімаційних фільмів різних країн-виробників на рівень тривожності молодших школярів. Проаналізовано структуру сучасних мультфільмів та механізми їхнього впливу на психічний та емоційний стан дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: тривожність; радянські, американські та японські мультфільми; негативний вплив.

Рассмотрена проблема влияния современных анимационных фильмов разных стран-производителей на уровень тревожности младших школьников. Проанализирована структура современных мультфильмов та механизмы их влияния на психические та эмоциональные состояния детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: тревожность; советские, американские и японские мультфильмы; негативное воздействие.

The paper deals with an impact of modern animated films originating from various countries on the level of junior schoolchildren's anxiety. The structure of the modern cartoon films and the mechanism of their impact on mental and emotional processes of junior schoolchildren are analyzed.

Key words: anxiety; soviet, American, Japanese cartoons; negative impact.

Формування особистості людини починається в ранньому дитинстві, серед основних засобів впливу на розвиток дітей у ранньому віці є мультфільм.

У структурі сучасних анімаційних фільмів переважає пропаганда агресії, вульгарності, бійок, на передній план виходить образ жінки-борця, поведінка якої є девіантною та дії якої не осуджуються. Вони насичені віртуальними фантастичними персонажами, які приваблюють і створюють психологічну залежність, перш за все тому, що стимулюють збудження нервової системи і формують дисгармонію мозкових ритмів. Основними критеріями негативного впливу є темп пересування героїв мультфільмів, гама кольорів та емоційний стан героїв. Також небез-